

УДК 908:796.5

КАРТОГРАФІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО – КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ТУРИСТИЧНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

Горбенко М.І.

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

У статті досліджується роль картографічного краєзнавства як провідного аспекту туристичної пізнавальної діяльності учнів. На конкретних прикладах показано його практичне втілення та значення у сучасному загальноосвітньому процесі. Сучасне суспільство вимагає реального патріотичного виховання молодого покоління. Тому на перший план у освітньому процесі вже сьогодні висувається ідея необхідності розвитку туристичної та краєзнавчої діяльності учнівської молоді. Окрім того, випускник загальноосвітнього навчального закладу повинен отримати не тільки певну суму знань з базових дисциплін, але й оволодіти навичками пізнання своєї малої батьківщини. Важливим моментом у розв'язанні цього питання може бути туристично-пізнавальна діяльність учнів, ключовим аспектом якої є картографічне краєзнавство.

Ключові слова: картографічне краєзнавство, ефект жюльвернізма, туристично-пізнавальна діяльність, діяльність учнів.

Постановка проблеми. Карта є підтвердженням головної сутності географії – землеописання, а завдяки вчителю для учнів торується шлях між змістом географічної карти, змістом підручника та спостереженнями під час туристичних походів. Але географічна карта втрачає свої позиції головне через зменшення часу на вивчення географії як предмету. Тому потрібні нові підходи до максимального задоволення через туристично-пізнавальну діяльність і картографічне краєзнавство освітніх, практичних, інтелектуальних потреб учнів для поглиблення знань відповідно всім принципам навчання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Людину у всі часи її історії супроводжувала проста географічна карта. Звідси з сивої давнини існує необхідність формування картографічної грамотності. У розвиток сучасної картографічної освіти зробили й роблять великий внесок вчені А.М. Байназаров [1], М. Баранський [2; 3], Г.Ю. Грюнберг, В.М. Гнедашов [4], І.Ю. Левицький, О.М. Берлянт, В.О. Шевченко, Р.І. Сосса, В.А. Барановський та інші. У розробці й виданні сучасних географічних карт важливе місце належить ДНВП «Картографія» та Інституту передових технологій. Розробляються і видаються карти й атласи областей України, у тому числі й туристичні. Отже, для повноцінної картографічної освіти школярів є широка як теоретична так і практична база.

Мета статті. Аналіз та узагальнення даних літературних джерел щодо вдосконалення формування картографічної грамотності учнів старшого шкільного віку

Виклад основного матеріалу. Створення учнями власних краєзнавчих картографічних творів є новим підходом як до навчання географії, так і краєзнавства зокрема. У ході комплексної туристично-пізнавальної роботи учні за допомогою географічної карти можуть передати своєрідність і неповторність свого рідного краю. Отже, школярі мають перед собою конкретну мету, а їх робота набирає конкретної вмотивованості.

Отримуючи загальні знання з географії, учні оволодівають і відповідними навичками читання карти, тобто здійснюється освітній принцип на-

вчальної діяльності заради знань, а отримання знань заради діяльності. Це й покладено в основу ідеї максимального залучення у першу чергу старшокласників до створення краєзнавчих картографічних творів. Даний вид діяльності значно відрізняється від практичних робіт з контурними картами на уроках географії, адже уроку в цій справі буде замало. Старшокласники повинні продовжувати і поглиблювати під час туристичних походів свої географічні знання на засадах учнівського краєзнавчого картографування. Вони отримують реальну можливість, працюючи на колективістських засадах, реалізовувати принцип індивідуальної відповідальності за виконану справу, йдучи таким чином до самовираження і самореалізації.

Правильно поєднана навчально-пізнавальна та туристично-краєзнавча дослідницька діяльність учнів у старших класах віддзеркалює роботу науково-дослідних організацій. Про це говорив М.М. Баранський [3]. Саме при наявності важливої справи розв'язується й проблема раціонального використання вільного часу учнів.

Так, в організації туристично-пізнавальної та дослідницької діяльності учнів щодо вивчення природних особливостей конкретного адміністративного району у курсі географії України можна запропонувати кілька рівнів (табл. 1):

Описово-пізнавальний (інформаційно-пошуковий) рівень є початковим у вивченні школярами свого району й базується на отриманих знаннях та сформованих навичках у попередніх класах. За видами діяльності учнів його можна поділити на кілька етапів.

Перший етап – читацький, спрямований на опрацювання карт в атласах України і складання короткої характеристики природи свого району. Таким чином закріплюються навички:

- 1) виокремлення певної території із загальної географічної карти;
- 2) роботи з довідниками для складання учнівських словників (в тому числі й термінологічних) для подальшого вивчення району.

Другий етап – порівняльний. Учні порівнюють отримані на першому етапі дані з картографічними даними в атласі своєї області. Співставля-

Таблиця 1

Рівні організації туристично-пізнавальної та дослідницької діяльності учнів

1-й рівень	2-й рівень	3-й рівень	4-й рівень
Всі учні	Групова робота	Індивідуальна робота (9-11 класи)	
Описово-пізнавальний з елементами інформаційного пошуку (починається з 8 класу)	Учніське картографування з елементами копіювання (починається з 8 класу і продовжується у 9 класі)	Дослідницький проектно-конструктивний з виходом на Малу академію наук	Кінцевий результат – створення учнівського аматорського краєзнавчого атласу
Організація роботи учнів на уроках та в позаурочний час (факультативи, гуртки, туристичні походи)		Організація роботи учнів в позаурочний час (факультативи та гуртки, індивідуальні заняття, туристичні походи)	

ючи однакові тематичні карти, учні розширюють власну інформаційну базу і роблять відповідні висновки. Крім того, сюди ж може бути включена додаткова краєзнавча інформація з енциклопедично-довідникових джерел та Інтернету.

Третій етап – деталізація. Старшокласники на цьому етапі виділяють і співставляють незначні, але яскраві деталі природи (у тому числі й екологічні), отримані з газет та краєзнавчих видань, з матеріалами власних туристично-краєзнавчих експедицій, походів та екскурсій.

Між даними трьома етапами першого рівня роботи над підготовкою до створення учнівських краєзнавчих карт важко провести чіткі часові межі. Вони, як правило, відповідають календарному плануванню вчителя, згідно якого створюються окремі групи учнів, які працюють над поглибленням туристично-краєзнавчого інформаційного поля. Отже, реалізується принцип диференціації навчання.

Таким чином, отримавши максимально повний картографічно-довідковий опис природи свого району (так званий ефект жюльвернізму) [4], старшокласники можуть переходити до картографування зібраної інформації.

Учніське краєзнавче картографування з елементами копіювання вимагає від учнів не тільки добрих знань з картографії, але й сформованих навичок малювання та виконання графічних зображень, а тому організовується в межах невеликих робочих груп старшокласників, які сформовані за напрямками своєї діяльності: геологи, кліматологи, ґрунтознавці, екологи, ландшафтознавці, етнотомографи тощо. Їх роботу також можна поділити на декілька етапів.

Перший етап – підготовчий. Учні готують контурні карти (карти-макети) району, на яких мають розміщувати отримувану на трьох етапах першого рівня інформацію. Головне тут дотримуватися вимог картографічного дизайну та найважливіших принципів щодо краєзнавчих карт:

- 1) науково-довідкове спрямування;
- 2) інформаційна комплексність (але без інформаційних перевантажень);
- 3) системність;
- 4) наступність;
- 5) сучасність;
- 6) єдиний рівень картографічної генералізації та інші [1].

Другий етап – розробка легенди карти. Старшокласники повинні відібрати потрібні стандартні картографічні умовні знаки й розробити власні (авторські), завдяки яким має створюватися сюжетність карти і повнота відображення географічної своєрідності краю. Уважно треба по-

ставитися до туристичних знаків, актуальність, зрозумілість, естетичність та нестандартність яких зможе приваблювати додатково туристів у район.

Третій етап – вибірково-копіювальний. За результатами опрацювання карт атласів України та своєї області старшокласниками відбираються ті карти, які в межах району мають максимальну інформаційну сталість (геологічна, тектонічна, корисних копалин). На цьому етапі створюються й карти, на яких наноситься додаткова краєзнавча інформація, отримана під час екскурсій та експедицій: карти ґрунтів, рослинності, екологічного стану в регіоні (які весь час потребуватимуть певних часових коригувань).

Четвертий етап – описово-пояснювальний. На даному етапі учні готують текстовий інформаційно-описовий матеріал до створених краєзнавчих карт. Ці логічно пов'язані описи, доповнені власними роздумами учнів, висновками й прогнозами, сприяють не тільки закріпленню в старшокласників навичок читання карти, а й баченню та виділенню на своїх авторських краєзнавчих картах суто місцевих географічних особливостей (творчий етап ефекту жюльвернізму).

На дослідницькому проектно-конструктивному рівні учні обирають теми дослідження природи рідного краю у повній відповідності етапам формування картографічної грамотності та теоретичного мислення:

- 1) факти;
- 2) теоретичне ядро;
- 3) наслідки (практика).

Стосовно ж третього та четвертого рівнів. Для кожного учня пропонується індивідуальне дослідницьке завдання, яке він, виступаючи в ролі науковця, має виконати протягом певного часу. Результатом його пошуково-дослідницької діяльності буде краєзнавчий картографічний твір.

Проте, не завжди учні мають можливість проводити спостереження у межах всього району. Тому з метою обміну результатами своїх спостережень та досліджень важливо проводити щорічні районні науково-практичні учнівські конференції в рамках Малої академії наук. Підготовлені школярами виступи, спілкування за круглими столами та на диспуатах сприятимуть обміну думками та отриманню важливої і повної інформації по району.

Кінцевим результатом туристично-пізнавальної діяльності і учнівського краєзнавчого картографування стає шкільний аматорський краєзнавчий атлас району, завершити який завжди складно завдяки постійній динаміці багатьох факторів та явищ. А тому ця робота може три-

вати доволі довго, приймаючи нові форми та напрямки [4].

Висновки з даного дослідження та перспективи. Створення учнями у ході туристично-пізнавальної діяльності власних краєзнавчих карт сприяє сформуванню комплексного просторового, соціально зорієнтованого уявлення про оточуючий світ. Старшокласники вже з інших позицій починають оцінювати роль карти в житті людини, розуміти сформульовані М.М. Баранським її функції:

- 1) засіб дослідження в географії;
- 2) систематизація (впорядкування) матеріалів власних спостережень;
- 3) засіб наукових пояснень та передбачень;
- 4) засіб уявного експерименту;
- 5) просторова характеристика об'єкта або явища;
- 6) фіксація знань [2].

Зникають стандартизація мислення, заангажованість, а народжується індивідуальний та колективний досвід самостійної творчо-пошукової діяльності, креативність мислення та конструктивізм, збудження позитивних емоцій, раціональне дозування розумової та фізичної праці, здорова творча конкуренція. Таким чином досягається й мета формування творчої особистості випускника. Саме так формується й географічна культура молодої людини та її громадянська позиція, розширюється її загальний кругозір, виховується людина-патріот.

Формування картографічної грамотності старшокласників завдяки залученню їх до створення аматорського шкільного краєзнавчого атласу – це один із шляхів виховання учня як особистості з творчим (конструктивістським) мисленням, а картографічне краєзнавство становитиме ключову основу туристично-пізнавальної та дослідницької діяльності учнів.

Список літератури:

1. Байназаров А.М. Принципи розробки еколого-природоохоронного атласу адміністративної області як засобу навчання // Модернізація і реформування середньої, вищої і післядипломної географічної та картографічної освіти в країнах СНД: досвід, проблеми, перспективи. Матеріали XII Міжнародного науково-методичного семінару. – Вінниця: Антекс-УЛТД, 2003. – С. 330–334.
2. Баранский Н.Н. Экономическая география в средней школе. Экономическая география в высшей школе. – М.: Географгиз, 1957. – 328 с.
3. Баранский Н.Н. Методика преподавания экономической географии. – М.: Просвещение, 1990. – 300 с.
4. Гнедашев В.М. Організація роботи учнів зі створення краєзнавчих карт для аматорського шкільного атласу // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії / Збірник наукових праць. – К.: Інститут передових технологій, 2005. – С. 42–45.
5. Поліщук В. Організаційно-педагогічні аспекти підготовки майбутніх фахівців дитячо-юнацького туризму в Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди. – Вісник Кам'ян.-Поділ. університету ім. І. Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини, 2015. – Випуск 8. – С. 274.

Горбенко Н.И.

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницький государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»

КАРТОГРАФИЧЕСКОЕ КРАЕВЕДЕНИЕ – КЛЮЧЕВОЙ АСПЕКТ ТУРИСТИЧЕСКИ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧЕНИКОВ

Аннотация

В статье исследуется роль картографического краеведения как ведущего аспекта туристической познавательной деятельности учеников. На конкретных примерах показано его практическое воплощение и значение в современном общеобразовательном процессе. Современное общество требует реального патриотического воспитания молодого поколения. Поэтому на первый план в образовательном процессе уже сегодня выдвигается идея необходимости развития туристической и краеведческой деятельности учащейся молодежи. Кроме того, выпускник общеобразовательного учебного заведения должен получить не только определенную сумму знаний по базовым дисциплинам, но и овладеть навыками познания своей малой родины. Важным моментом в решении этого вопроса может быть туристско-познавательная деятельность учащихся, ключевым аспектом которой является картографическое краеведение.

Ключевые слова: картографическое краеведение, эффект жюльвернизма, туристско-познавательная деятельность, деятельность учащихся.

Gorbenko N.I.

SHEI «Pereiaslav-Khmelnyskiy Hryhoriy Skovoroda
State Pedagogical University»

CARTOGRAPHIC CRAZNESTVOVA – KEY ASPECTS OF TOURISM-KNOWLEDGE ACTIVITIES OF TEACHERS

Summary

The role of cartographic regional study as a leading aspect of the tourist's cognitive pupil's activities. Alt's practical realization and value in the modern educational process is demonstrated with the help of the concrete examples. Modern society requires a real patriotic upbringing of the younger generation. Therefore, the idea of the necessity of the development of tourist and local lore activity of student youth is put forward in the educational process. In addition, a graduate of a comprehensive educational institution must receive not only a certain amount of knowledge on basic disciplines, but also to master the skills of knowledge of their small homeland. An important point in solving this issue can be the tourist-cognitive activity of students, the key aspect of which is cartographic regional studies.

Keywords: Cartographic regional study, Jule Verne's effect, tourist and cognitive activity, activity of students.